

kapelj nov zarod, ki bo sebi kopal in sebi zidal. Šele temu zasije svetla zarja, ki se obeta na daljnem vzhodu. In tako zaključuje to delo sicer s trdim disakordom, ali izza daljnih gora od jutranje strani nam tiho zveni nasproti kakor muzika prihodnosti sreče, ki bo donela po notranji vrlini in bratski enakosti. In če se spomnim ob zaključku tistega Cankarjevega dela, ki ima svojo podlago tudi v narodnem slovstvu, namreč „Potepuha Marka in kralja Matjaža“, se mi je dogodilo to skoro nehote, kar mi je priča, da sta imenovani deli v nekem zmislu podobni in sorodni, dasi po splošnosti in snovi zelo različni; oba umotvora pa imata zlasti to skupnost, da sta prepojena z najfinejšo poezijo, izraženo v pravem klasičnem jeziku. V obeh delih se je dotaknil Cankar splošnih in velikih vprašanj, ki segajo globoko v usodo našega bitja in žitja. Ne tu ne tam ni sicer podal rešitve vprašanja, v obeh delih pa nam je razgrnil pestro sliko trpljenja in hrepenenja izmučene slovenske duše.

Dr. Iv. Merhar.

Anton Medved: Kacijanar. Tragedija v 5 dejanjih. Katoliška Bukvara. Ljubljana 1810. 8°, 128 str. (Cena broš. 1.40 K, eleg. vez. 2.40 K.)

Nekdanji kraljevski general Kacijanar, ki ga je bil cesar Ferdinand vrgel v ječo zaradi poraza kristjanov pri Oseku, ubeži z dunajskega dvora ter snuje zaroto s hrvaškimi in ogrskimi veljaki proti Avstriji. Ogri hočejo Janoša Zapoljo za kralja — ker Ferdinand jih smatra le za antemurale christianitatis in za „stražarje sladkega življenja na Dunaju“ — Hrvatje hrepené po nekdanjem kraljestvu z rodnim kraljem. Voditelj konspiracije je Kacijanar, ki ima kraljeva pisma v rokah in je posvečen v dvorne skrivnosti. Stvar se razvija ugodno: Zapolja se pridruži zarotnikom, zagrebški sodnik zabrani avstrijskima banoma vhod v prestolno mesto, kar prinese sel novico, da

„Zalesja kralj in Ogrske je Janoš,
Hrvatske in Slavonske — Ferdinand.“

Bolehni Zapolja je sklenil premirje in zadal smrtni udarec zaroti: zavezniki odpadajo trumoma od Kacijanarja ter spet priznavajo Ferdinanda, ki nudi skesanim plemičem odpuščenje; za glavo Begunjca-beguna Kacijanarja pa je razpisana nagrada. Nikolaj Zrinjski pokaže klavni pogum in dá zavratno umoriti junaka, češ, ker se namerava zvezati s Turki zoper domovino, v resnici pa pretežno iz osebnih interesov.

Glavni junak je zelo simpatična postava. Zaprt je bil po nedolžnem, zakaj poraza pri Oseku je bil kriv največ škof Erdöd, ki je preprečil dovoz živeža, da se ne bi Ferdinand preveč okrepil z zmago. Ne iz maščevalnosti samo — v nadi, da dvigne domovino do popolne neodvisnosti, se je spustil v nevarno početje. V ječi je pisal na cesarja ponižna pisma, ne iz strahu pred smrtjo, ampak ker se je bal za svoje vzvišene smotre. Jeklena volja odseva iz njegovih besed, ko razgrinja svoj načrt:

„To hočemo, to moramo, to bomo.“ (41)

Kacijanar je sublimiral svoj „jaz“ in živi malone izključno svojemu idealu — Iliriji, tako da se nekam odtuji rodbini in oblubi hčer Skolasto prijatelju Ivanu Zrinjskemu za ženo, ne da bi jo vprašal za mnenje.

Videč, da je ostal sam, bivši general vendar nekoliko okleva, dokler ga grofica Salamanka — ki mu je dala ogromen denar na razpolago, da bi z zaroto maščevala bratovo smrt — ne ohrabri: „Vi se prenevedate? Ivan Zrinjski vam je zvest, Carigrad naklonjen . . .“

Ponosni mož ne more na nasvet svaka-škofa in na prošnjo žene Elize pred Ferdinanda, ki mu morda vse odpusti: zanj bi govorili Eytzing — skrivni zaročenec Skolaste — Nibšič, Herberstein i. dr.

Manjše zlo se mu zdi, da sprejme nase za nekaj časa sramoto sultanovega protektorata: tako je delal Zapolja, tako brata Zrinjska. Kot malo vzdarje zahteva Soliman od njega grad Kostajnico — ki sta mu ga podarila začasno brata Zrinjska — kar razburi celo Ivana. Ta se sicer kmalu sprijazni z mislijo Kacijanarjevo in je voljan odstopiti svojo pravico do gradu, dočim mlajši brat Nikolaj — ki ga že dolgo podpihuje njegova zaročenka Katarina Frankopanska, naj ne bo Kacijanarjev oproda, naj mu ne odstopi Kostajnice, naj ugotovi cesarjevemu pismu, ki zahteva prejkoprej voditeljevo glavo — najame dva krvnika, da zavratno zabodeta generala.

Tako je padel junak, ki smo verjeli njegovim besedam:

„Kdor hoče me umeti, on me ume,
in kdor me ume, on me izgovarja ...“ (108)

Subjektivno je nedolžen, zakaj delal je vselej z najboljšimi nameni. „Ni li nedolžnost oni čarni svit, ki smrt herojev palih vseh ozarja“ (85), tako se tolaži rahlo srce; biva pa še drugo, intersubjektivno mnenje, ki je obsodilo moža in zahtevalo njegovo kri.

Dejanje žaloigre je skozinskozi dramatsko, dobro zapleteno in razpleteno. Želeli bi si nekaj več krajevne barvitosti v drami, ki je pravzaprav brezkrajevna — če ne vštevamo imen — brez izrazitega ambijanta.

Resno monotonost dobro prekinja prizor lahkoživih martelozov in intermezzo s slugo Hojzičem, ki je zateleban v intrigantno grofico Katarino, ji trubaduri in vohunari njej na ljubo.

Medved je ostal v drami, kakršen je v svoji liriki: ugajati mora ljudem meditativnega značaja, vendar za lirične značaje je prehladen. Oblika mu je zmerom monumentalna. Medvedove osebe govorijo jeklen jezik, njih besede se neredko kondenzirajo v presenetljive izreke, ki niso prisiljeni, ker izvirajo iz notrine položaja.

Iz jezikovnih ozirov se bodo ustavile filološko oborožene oči tuintam, in psiholog bo včasih zadovoljno pritrdil.

Že l. 1895. je objavil Medved svojega dramatizovanega Kacijanarja v „Dom in Svetu“ v dveh delih: „Zarja slave“, drama v petih dejanjih, kateri sledi žaloigra v petih dejanjih — „Zarja življenja“. Po vzoru Schillerjevega „Prologa“ v trilogiji „Wallenstein“ je postavil pred začetek dolgovezni „Proslov“. Česar ne moremo reči o tem razblinjenem dramatskem poskusu, to lahko trdimo o sedanjem „Kacijanarju“: Ta tragedija bo zavzemala odlično mesto v dramski slovenski literaturi.

A. Debeljak.

J. F. Malograjski: Pisana mati. — Slovenskih Večernic 62. zvezek. Izdala Družba sv. Mohorja 1909. 8°. 176 str.

Vsebina in tendenca te 170 strani obsegajoče povesti se kaže že v naslovu. Stari Mlakar ni dovolil svojemu mlajšemu sinu, da bi se ženil po svoji volji. S tem pa nastopijo zanj in za Lenico, ko spravi sin svojo prvo ženo v grob in se oženi s svojo „prvo ljubeznijo“, zlo Vrtačko, slabi časi. „Pisana mati“ sovraži tasta in pastorko ter spravlja posestvo počasi, a sistematično na rob propada. A doleti jo za to zaslužena kazen in nazadnje se vse lepo konča. Protiutež zaslepljenemu Mlakarju pa je solidni sosed Koren, h kateremu se Mlakarjevi kar po vrsti selijo, ko jim postaje bivanje doma neznosno. V starejšem Mlakarjevem sinu, s katerim je pisatelj skušal rešiti v Mohorjevih knjigah slabo opisanega „izprijenega“ študenta, ima tudi onega rešnika, ki s svojim denarjem vse reši in na razvalinah stare ustvari novo Mlakarjevino. Pastorka pa se oženi z ovdovelim Korenovim sinom, ki je notar v bližnjem trgu. Snov je precej uboga, a da jo je razpredel na 170 strani, je pisatelj